

Frankapan Modruški, Bernardin. *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku, 500. obljetnica, prir. Ivan Jurković i Violeta Moretti. Zagreb: Školska knjiga 2022., 207 str.*

Bernardin Frankapan jedna je od najznačajnijih osoba hrvatskoga kasno-srednjovjekovnog razdoblja. Vojnik i diplomat, kao najznačajniji hrvatski velikaš bio je izaslanik na Nürnberškom saboru 1522. godine. Bernardinov govor sa spomenutoga sabora zauzima vrlo važno mjesto u hrvatskoj historiografiji. Unatoč njegovoj važnosti, govor je u hrvatskoj historiografiji bio prisutan samo u skraćenom obliku. Prvi puta se spominje u djelu Matije Mesića, a u nepotpunom obliku pojavljuje se u članku Nikole Žica 1932. te u zbirci proturskih govora u izdanju Splitskoga književnog kruga iz 1983. godine. Prvo kritičko izdanje govora izdano je 2010. godine kao posebno izdanje Modruškoga zbornika. Za ovo drugo kritičko izdanje korištena su pojedina poglavlja iz prvoga izdanja.

Priredivači ovoga izdanja su Ivan Jurković (autor povijesne studije) i Violeta Moretti (autorica studije o govoru i prijepisa govora). Ivan Jurković rođen je 1961. godine u Puli, diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Magistrirao je 1995, a doktorirao 2004. godine na Srednjeeuropskom sveučilištu u Budimpešti. Znanstveni opus mu je tematski definiran sudbinom hrvatskoga rodovskog plemstva u vrijeme osmanske ugroze (XV. – XVI. st.), zatim narativnim srednjovjekovnim izvorima te lokalnim istarskim srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim temama. Violeta Moretti rođena je 1977. godine u Puli. Na Filozofskom fakultetu u Puli diplomirala je hrvatski jezik i književnost i povijest (2002.), a 2006. godine je završila latinski jezik i rimsku književnost. Doktorirala je 2014. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Znanstveni interes su joj novolatinske i jezikoslovne teme.

Knjiga *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku* podijeljena je na popis kratica, predgovor, dvije studije, govor (u prijepisu, prijevodu i faksimilu), zaključak o govoru, priloge, popis korištenog gradiva, kazala i bilješke o piscima. U prvoj studiji pod nazivom *Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba (14–64)* autor donosi prikaz razdoblja koje je prethodilo govoru te opisuje načine na koje su se Bernardin (ali i ostali velikaši) pokušali braniti od osmanskih nasrtaja. Studiju autor započinje o historiografiji XV. i početka XVI. st. Navodi kako je dugo vremena to bilo najslabije istraženo razdoblje u hrvatskoj historiografiji, odnosno svojevrsna crna rupa. Još su i danas najdetalnija djela o tome razdoblju studije

Matije Mesića i *Povijest Hrvata* Vjekoslava Klaića. Međutim, autor zaključuje kako su pripadnici novoga vala historiografa popunili praznine, a u posljednje vrijeme je sve više radova o velikaškim obiteljima u navedenom razdoblju. Prisutan je i određeni broj radova o samom Bernardinu i članovima njegove obitelji.

Nakon toga autor objašnjava koje su to bile slabosti hrvatskoga obrambenog sustava. Objasnjava kako je Matija Korvin postavio dvije linije obrane od Osmanlija koje su prolazile preko Hrvatske. Nadalje, autor u geografskom položaju Hrvatske vidi jednu od najvećih slabosti obrane. Dok su srednjovjekovnu Slavoniju štatile velike rijeke, planine i guste šume u Hrvatskoj samo su otežavale obranu te bile pogodne za iznenadne napade neprijatelja. Takozvani *mali rat* kojim su se služile Osmanlije, a za što su bile zadužene postrojbe marologa i akindžija, nemilosrdno je pustošio hrvatski prostor, a pravoga odgovora nije bilo što zbog slabosti plemićke vojske, a što zbog kroničnoga nedostatka novca. Sama kraljevska vlast bila je preslaba da bi pomogla oko obrane Hrvatske. Stoga autor zaključuje kako je hrvatsko plemstvo od razdoblja vladavine Jagelovića počelo voditi samostalnu diplomatsku aktivnost. Upravo su plod takve aktivnosti raznorazna poslanstva po čitavoj Europi, a govor kao što je Bernardinov najbolji je svjedok napora koje je poduzimalo hrvatsko plemstvo kako bi europski vladari spoznali opasnost koja prijete. Krajem XV. st. mnogi gradovi i posjedi su bili opustošeni, a kmetovi su odvođeni u roblje ili su bježali u susjedne države. To je predstavljao golemi udarac za i onako vojno i financijski oslabljene velikaše. Stoga kao što autor zaključuje, velikaši su se okrenuli traženju pomoći sa Zapada. Najčešće se pomoć dobivala od onih kojima je opasnost bila najbliža; papa, Mlečani i Habsburgovci. Autor navodi kako se ovdje ne može govoriti kao o kondotijerstvu, već o nekom vidu profesionalne militarizacije čitavog prostora. Plemstvu je ionako bila namijenjena vojna uloga prema srednjovjekovnom principu podjele uloga.

Nadalje, autor prikazuje kako je Bernardin uspijevaio povećati svoje prihode pomoću zamjene posjeda, sklapanjem bračnih ugovora, ali i vraćanjem izgubljenih posjeda pod svoju vlast, a sve kako bi namaknuo prijeko potreban novac za obranu. Velikaši su koristili različite načine kako bi došli do potrebnih dodatnih prihoda. Stariji su povjesničari to nazivali „feudalnom anarhijom“, dok autor navodi da je ispravnije govoriti o domišljanju opstanka. Oslonac na Crkvu također je bio jedan od načina koji su velikaši koristili prilikom obrane od Osmanlija. Najočitiije je to u poprilično prisnim odnosima Frankapana s nekolicinom papa i biskupa. Autor navodi da je taj oslonac na Crkvu vidljiv na

više razina, od gradnje sakralnih objekata, preko odabira crkvenih zvanja za članove obitelji (što nije bio slučaj prije Osmanske ugroze), pa sve do pomažanja pisane riječi. Naposljetku autor upućuje i na važnost ženidbenih veza za Frankapane. Naime, povezivanjem sa stranim velikaškim obiteljima stvarane je mreža utjecaja što je uvelike doprinosilo obrani. Međutim, time je došlo do tzv. *amalgamacije*, odnosno do stvaranja novoga identiteta hrvatskog plemstva, tako što su na bazi različitih nasljeđa nastale nove zajedničke osobine.

U drugome dijelu studije pod nazivom *Godina 1522.* (65–74) autor ukratko prikazuje stanje u kojem se Hrvatska nalazila 1522. godine, odnosno neposredno pred Bernardinov govor. Opisuju se pustošenja i sukobi koji su se zbili navedene godine, kao i pad iznimnom važnih gradova Knina i Skradina. U proljeće te godine nalazimo Bernardina pred Sinjorijom u Veneciji gdje moli za pomoć. Studija se završava opisom Bernardinova djelovanja na zasjedanju Njemačkoga državnog sabora u Nürnbergu, gdje je Bernardin djelovao usklađeno s ugarskim i papinskim poslanstvom, koje su predstavljali biskup Ladislav Makedonski, odnosno biskup Francesco Chierigati.

Poglavlje *Analiza govora* (75–111) svojevrsna je zasebna studija u kojoj autorica detaljno opisuje i analizira tekstove svih triju govora i poslanicu papi Hadrijanu VI., koji zajedno tvore integralnu cjelinu *Oratio pro Croatia*. Na početku autorica opisuje potragu za govorom u djelima starijih hrvatskih historioografa kako bi pronašla podatak o „originalu“, odnosno o predlošku koji su koristili. Zatim analizira tragove govora u bibliografskoj literaturi te u stranoj historiografiji, čime je došla do željenih signatura preživjelih primjeraka govora u arhivima i knjižnicama. U opisu govora autorica navodi kako je govor otisnut između 24. i 28. studenoga 1522. u Nürnbergu. Nadalje, kako je govor otisnut vrlo skromno bez nekih ukrasa, što je prema njoj znak da je Bernardin želio veći broj primjeraka govora nauštrb samoga izgleda izdanja, kako bi pomoću velike naklade što veći broj ljudi upoznao s problemom u kojem se nalazila Hrvatska. Autorica također izdvaja i pravopisne osobitosti govora koje nam svjedoče o razini znanja latinskoga jezika jednoga hrvatskog velikaša kasnoga srednjeg vijeka. Tako primjerice upozorava na nedosljednosti u pisanju imena, ali i na korištenje velikoga početnog slova (primjerice za pojmove koje se želi naglasiti) i interpunkcije (primjerice kosa crta ili dvotočka na mjestu zareza) na drugačiji način od onoga što mi danas koristimo.

Autorica svrstava Bernardinov govor u žanr *antitucica*. To je žanr koji je bio popularan među humanističkim autorima toga doba, a osim govora obu-

hvaća i druge književne vrste, kao što su primjerice pjesnička i dramska djela. Govor posjeduje sve odlike navedenog žanra i može se reći da je Bernardin sastavio govore u skladu s tadašnjim humanističkim načelima. Tako primjerice u govorima koristi opća mjesta (tzv. *loci communes* ili *topoi*), kao što su opisi Osmanlija ili pak primjeri iz djela antičkih autora. Jedna od bitnih razlika koja izdvaja Bernardina od ostalih humanističkih autora koji su pisali protuturske govore, jest ta što je on bio neposredni svjedok pustošenje i borbe s neprijateljem. Stoga se u njegovim govorima nalaze opisi i dojmovi koji se temelje na neposrednom iskustvu. Autorica poprilično detaljno analizira riječi koje je Bernardin koristio u svojim govorima kako bi predočio svoje misli i uvjerio sudionike sabora u svoje razloge traženja pomoći. Analizirano je koje je riječi Bernardin upotrebljava za predočavanje neprijatelja, karaktera Osmanlija, opisa ratnih aktivnosti Osmanlija. Posebice je zanimljivo kako Bernardin Hrvatsku opisuje kao siroticu kojoj je potrebna pomoć i poziva kršćansku braću na pomoć jer bez pomoći nema opstanka, a zatim naglašava da je Hrvatska „štit i vrata kršćanstva“ te da bi njezinim padom bio otvoren put Osmanlijama na Zapad. Na kraju autorica zaključuje kako je „*Oratio pro Croatia* na razini nastupa u Nürnbergu molba hrvatskog kneza koji traži pomoć za obranu Hrvatske“, ali na razini otisnutoga pamfleta funkcionira kao apel za obranu ne samo Hrvatske, nego cjelokupnoga Svetoga Rimskog Carstva, odnosno djeluje kao svojevrsna „agitacija za križarski rat u doba kada tisak postaje novo moćno oruđe“.

Knjiga *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku* drugo je u cijelosti znanstveno pripremljeno i objavljeno izdanje govora *Oratio pro Croatia*. Monografija je pripremljena oslanjajući se djelomično na objavljene članke u periodici, ali prije svega na prvo objavljeno kritičko izdanje iz 2010. godine. Pojedina poglavlja ovog izdanja prepravljena su, dopunjena ili proširena poglavlja toga izdanja. Knjiga je pisana jednostavnim i razumljivim stilom. Autori su vrsni poznavatelji kako razdoblja i okolnosti u kojima je govor nastao, tako i samoga govora. Vjerodostojnost djela osigurana je i velikim brojem citata i korištene literature. Prilozi na kraju knjige (popisi ustanova koje čuvaju primjerke govora, rodoslovna stabla koja prikazuju rodbinske veze Bernardina sa stranim plemićkim obiteljima) također doprinose boljem razumijevanju teme. Na kraju se može zaključiti kako je ovo izdanje Bernardinova *Oratio pro Croatia* vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji.